

ŽATEC A KRAJINA ŽATECKÉHO CHMELE (2023)

VÝJIMEČNÁ SVĚTOVÁ HODNOTA

Stručná syntéza

Žatec a krajina žateckého chmele se nachází v severozápadní části Česka v oblasti, která nabízí ideální podmínky pro pěstování chmele, hlavní aromatické složky při výrobě piva. Památku tvoří dvě komponenty, které společně ilustrují celý cyklus pěstování nejznámější odrůdy chmele na světě, její zpracování a obchodování s ní. Komponentu 1 – Krajinu žateckého chmele – tvoří venkovské chmelnice a malé vesnice Stekník a Trnovany, komponentu 2 – Žatec – tvoří historické centrum města Žatce (něm. Saaz) spolu s jeho průmyslovým předměstím z 19. století. Obě komponenty jsou si geograficky blízké, spojené řekou Ohří.

Tato postupně se vyvíjející kulturní krajina a její stavební dědictví spojené s pěstováním a zpracováním chmele svědčí o tradici, která zde trvá již více než 700 let a pokračuje dodnes, a to i přes velké demografické změny v různých obdobích její historie. V této pozoruhodné krajině se nachází celá řada prvků – od tradičních chmelnic přes stavby sloužící k sušení, balení, certifikaci a skladování chmele až po části historické dopravní sítě silnic, železnice, řeky Ohře a dalších vodních toků. Patří k nim také související administrativní, kulturní a náboženské budovy a kulturní zvyklosti. Tato krajina se specifickými budovami a stavbami spojenými s produkcí chmele je dokladem těsné interakce i venkovské chmelařské krajiny a jejího městského zázemí.

Kritérium (iii): Žatec a krajina žateckého chmele jsou výjimečným svědectvím silné staleté kulturní tradice pěstování a zpracování celosvětově nejznámější odrůdy chmele. K dokladům tohoto svědectví patří prostorová uspořádání, urbanistické struktury a stavby této postupně se vyvíjející kulturní krajiny. Město Žatec se v 19. století stalo celosvětově uznávaným centrem chmelařství, a to díky inovacím ve výrobě chmele a vzkvétajícímu světovému obchodu, jimž se věnovaly místní české, německé a židovské komunity. Tuto proslulost si ponechává dodnes. Výjimečné svědectví této kulturní krajiny se projevuje v jejích tradičních chmelnicích a budovách sloužících k sušení, balení, certifikaci a skladování chmele, stejně jako v souvisejících správních, kulturních a církevních stavbách.

Kritérium (iv): Žatec a krajina žateckého chmele jsou vynikajícím příkladem monokulturní krajiny. Památka je spojena s pěstováním a zpracováním chmele ve venkovském i městském prostředí po dobu více než 700 let a zahrnuje mimořádné příklady zemědělské krajiny, staveb, architektonických a technologických souborů. Tyto příklady ilustrují různé metody šlechtění, sušení, konzervace, balení chmele a certifikace jeho kvality, které se zde vyvíjely od pozdního středověku a vyvrcholily v 19. století a na počátku 20. století.

Venkovskou krajinu určují zejména chmelnice s jejich charakteristickým mřížovím ze sloupů a drátů, tzv. drátěnkami. Součástí jsou také vesnice s dochovanými hospodářskými budovami a stodolami, kde se sušil a skladoval chmel, a bývalé sídlo místní šlechty a majitelů panství, zámek Stekník, který je dominantou krajiny, neboť se tyčí nad dodnes využívanými historickými chmelnicemi. Městským centrem této chmelařské krajiny je Žatec s městskými sklady, sušárnami chmele, sířírny, balírnami a certifikačními budovami – známkovnami. Výjimečné panorama města zvýrazňují vertikální dominanty sušáren chmele a vysoké komíny sirných komor.

Kritérium (v): Žatec a krajina žateckého chmele jsou výjimečným příkladem tradiční zemědělské krajiny a tradičních lidských sídel spojených s pěstováním plodiny s velmi specifickými nároky na klima, kultivaci a zpracování. Památka na velmi dobře zachovalém příkladu kulturních tradic šlechtění, pěstování a zpracování chmele v Evropě ilustruje kontinuální interakce mezi lidmi a jejich prostředím, trvající po velmi dlouhou dobu.

Technické znalosti a dovednosti, které se zde vyvinuly a zdokonalily, dobře dokládají chmelnice s charakteristickým mřížovím ze sloupů a drátů, tzv. drátěnkami, sušárny a další zařízení související s chmelem, která byla na venkově vybudována. Zpracování zde vypěstovaného chmele mělo určující vliv na město Žatec a jeho Pražské předměstí, kde se rozvinula velmi specifická typologie zpracovatelských objektů, vybudovaných komunitami spojenými s podnikáním v oblasti zpracování chmele, stejně jako obytné budovy, vzdělávací a církevní instituce a centra vybavenosti, jež je potřebná pro podporu tohoto zemědělsko-zpracovatelského systému.

Integrita

Sériová památka zahrnuje všechny prvky nezbytné k vyjádření její výjimečné světové hodnoty. Její hranice dostatečně zajišťují úplné zastoupení celého cyklu pěstování, zpracování a distribuce chmele.

Obě komponenty přispívají k výjimečné světové hodnotě památky jako celku. K nejnápadnějším atributům komponenty 1 patří chmelnice v okolí malých vesnic Stekník a Trnovany. Ty ilustrují pěstování a prvotní zpracování chmele. Ve vesnici Stekník se dochovala typická zděná zástavba kolem centrální návsi a stejnojmenný zámek. Přístup k chmelnicím umožňovala dopravní síť založená na historických cestách, železnici a vodních tocích, která také usnadňovala vývoz chmele. Tato krajina se v průběhu staletí změnila jen málo a její současné využívání odráží její historické využití.

Komponenta 2, historické centrum města Žatce a jeho průmyslové Pražské předměstí, ilustruje další zpracování, certifikaci a distribuci chmele. Toto městské prostředí zahrnuje všechny prvky závěrečných fází industrializovaného „chmelařského cyklu“, stejně jako správní a sociokulturní infrastrukturu, která svědčí o specifických společenských souvislostech produkce chmele v Žatci. Tradiční znalost pěstování a zpracování chmele, která se zde vyvíjela po staletí, lze považovat za atribut nehmotného dědictví. Památka není nadměrně zatěžována nepříznivými vlivy stavebního rozvoje a/nebo zanedbáváním údržby.

Autenticita

Žatec a krajina žateckého chmele jsou autentické z hlediska své polohy a prostředí, forem a konstrukcí, materiálů stavební podstaty a do jisté míry i využití a funkcí. Lokalita, prostředí a funkce chmelařské venkovské krajiny v komponentě 1 jsou plně zachovány. Poloha chmelnic se nezměnila, stejně jako přítomnost vodních toků a historická síť komunikací. Vesnická sídla, která sloužila jako zázemí pro obhospodařovaná pole, si z velké části zachovala svou podobu. Vysokou míru autenticity vykazuje zastavěné území Stekníku, včetně jednotlivých staveb, zemědělských usedlostí, bývalého panského sídla (zámek Stekník) a velké barokní sýpky, která byla později přestavěna na sušárnu chmele.

Stavby v historickém centru Žatce (komponenta 2) vykazují autentické znaky staršího tradičního způsobu sušení chmele na půdách. Autentická podoba budov je pečlivě kontrolována při všech akcích obnovy a během restaurování. Pověštinou jsou zachovány i mladší chmelařské stavby s jedinečnými funkcemi, soustředěné na malém území Pražského předměstí. Některé z nich již neslouží své původní funkci, avšak stále zůstávají v relativně stejném stavu, autentické z hlediska tvaru i původních materiálů včetně mnoha dochovaných specifických detailů. Předpokládá se, že projdou šetrnou konverzí.

Podmínky ochrany a správy

Obě komponenty památky jsou chráněny podle zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů, v kombinaci s dalšími ochrannými režimy vyplývajícími z tohoto zákona. V současné době jsou kulturní hodnoty památky chráněny územními plány obce Zálužice a města Žatec. Pro chmelnice komponenty 1 byla vymezena krajinná památková zóna, která byla vyhlášena opatřením obecné povahy č. 1/2021 v srpnu 2021. Kulturní hodnoty Žatce v komponentě 2 jsou plně chráněny dvěma vyhláškami Ministerstva kultury, kterými byla v několika etapách vymezena sousedící památková území.

Chmelnice nacházející se na území památky a v její nárazníkové zóně jsou rovněž chráněny, a to zákonem č. 97/1996 Sb., o ochraně chmele, další ochranou je označení původu, jež upravuje kvalitu a zpracování chmele.

Za řízení památky je zodpovědný Městský úřad Žatec prostřednictvím řídicí skupiny, jejíž základní tým byl na úrovni města ustanoven v roce 2013. Řídicí skupina zahrnuje klíčové zainteresované strany působící na daném území a pomáhají jí pracovní skupiny zaměřené na konkrétní oblasti plánu řízení (management plan). Management plan stanovuje cíle a opatření pro účinnou ochranu hmotného a nehmotného dědictví na období let 2020–2030. V komponentě 1 ani v urbanistické struktuře komponenty 2 se nepředpokládají žádné zásadní změny. Klíčovou otázkou, které bude třeba věnovat dlouhodobou pozornost, je nalezení vhodného využití pro historické chmelařské stavby, které jsou prázdné nebo jsou v důsledku vývoje nedostatečně využívány.